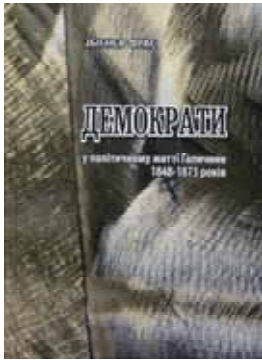

NOTA BENE: МОВОЮ ОРИГІНАЛУ

ЗБІГНЄВ ФРАС: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА

Стосунки з історичним гроном Вроцлавського університету у Львові та нашому університеті почали налагоджуватися в кінці 80-х рр. ХХ ст. Це було обумовлено тими демократичними змінами, які відбувалися у Львові тих років – початком діяльності Народного руху України за перебудову, відновленням роботи Наукового товариства імені Т. Шевченка, національної “Просвіти”. Зміни в Україні викликали закономірний інтерес у сусідній Польщі. Наші колеги історики із Вроцлава передовсім цікавилися першими кроками діяльності “Меморіалу”. Саме в цей період ми заприятимися з польськими вченими – Ростиславом Жереліком та Казимиром Бобовським. Згодом до них приєдналися і почали відвідувати Львів – Юрек Маронь та Збігнєв Фрас.

Саме З. Фрас, оскільки вивчав історію Галичини, виявив особливе зацікавлення до роботи львівських архівів, рукописних збірок Наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України, зрештою, намагався просто поспілкуватися з львівськими істориками, переважно з університету. Протягом усіх 90-х рр. його наукові й товариські інтереси були пов’язані зі Львовом.

З глибоким сумом ми, його львівські колеги, сприйняли звістку, що Збігнєв Фрас раптово помер у 1998 році, у віці 46 років. Його родина, приятелі, колеги і друзі прощалися із Збігнєвом у капличці П’ястів і в костелі Сестер Уршулянок, що у Вроцлаві. Поховали ж його у родинному містечку Пшемкові, що у Верхній Сілезії. У Пшемкові він народився, саме з цим краєм були пов’язані його дитячі роки, тут він закінчив середню школу, звідси від’їхав до столичного Вроцлава, щоби вступити в університет.

Збігнєв Фрас закінчив історичні студії в Інституті історії Вроцлавського університету у 1976 році. Його магістерська праця була присвячена темі “Міністерства для Галичини (1871/73–1918)”. Керівником цього наукового проекту був професор Адам Гальос.

Після завершення навчання у Вроцлавському університеті молодий магістр Збігнєв Фрас розпочав педагогічну кар’єру на кафедрі історії Вищої педагогічної школи в Ольштині. У листопаді 1984 року він повернувся до Вроцлавського університету, де почав працювати в Інституті історії на кафедрі історії Польщі і всесвітньої історії ХІХ і ХХ століть.

У 1985 році З. Фрас захистив кандидатську (докторську) дисертацію “Флоріан Земялковський (1817–1900). Політична біографія”. Науковим керівником дисертаційної праці був професор Адам Гальос.

Від 1991 р. З. Фрас належав до редакційної колегії “Зі скарбниці культури” (Тепер видання виходить під назвою “Часопис Національної Установи ім. Оссолінських”). Одночасно у 1987–1995 рр. він був секретарем Вроцлавського Товариства любителів історії. У 1995 р. З. Фрас виконував також функції технічного секретаря сілезького історичного квартальника “Собутка”. У 1997 р. З. Фрас став членом Наукової ради Національної Установи ім. Оссолінських.

Період з кінця 80-х – до початку 90-х рр. був наповнений для Збігнєва Фраса творчими відрядженнями, які розширили коло наукових інтересів вченого. У 1989 р. протягом півроку він стажувався в Інституті історії Ягеллонського університету; у 1996 р. (травень, червень) – в Педагогічному університеті в Зігені (Німеччина); у цьому ж році (жовтень, листопад) – у Львівському університеті. У 1994 р. (вересень) і в 1996 р. (вересень), завдяки стипендії ім. Яна і Сузанни Бжековських, мав змогу працювати у Польській бібліотеці в Парижі.

З. Фрас вів активне наукове життя, беручи участь у наукових конференціях. Найважливішими з них стали: “Польща – Поляки – національні меншини”, наукова конференція в Собутці (вересень 1989 р.), – реферат (спільно з С. Цісельським, К. Кавальцем,

Т. Куляком) “Народ і польська народність 1795–1945 років в історичних дослідженнях”; “Креси і пограниччя. Історія, культура, звичаї”, наукова сесія в Ольштині (20 грудня 1991 р.), – реферат: “Провінційна преса Східної Галичини в 1848–1890 рр.”; “З історії меншин у Речі Посполитій”, конференція у Вроцлаві (грудень 1991), – реферат: “Польські політичні угруповання щодо руського питання в Галичині в 1860–1875 рр.”; міжнародна наукова конференція “Галичина та її спадщина” (Жешув, 14–18 вересня 1992 р.), – реферат “Галицькі демократи у 1848–1875 роках”; історичний колоквиум “Ліберальні традиції в Польщі” (Констанцін, 17–19 листопада 1992 р.), – реферат “Ліберальний напрямок серед галицьких демократів в 1848–1882 рр.”.

У середовищі колег З. Фрас вирізнявся не тільки неординарністю в трактуванні передовсім галицької історії, як локальної так і загальноавстрійської, а й енциклопедичними знаннями, які торкалися багатьох історичних постатей, окремих населених пунктів, реалій із повсякденного життя. Словом тих сюжетів, які, власне, й створюють історію.

Збігнев Фрас був частим учасником наукових зібрань, які проводили не лише історики, але й колеги інших напрямів гуманітарного фаху. До них належать: конференція організована Інститутом соціології і Польським релігієзнавчим товариством (Вроцлав, листопад 1992), – реферат “Українці в період змін кінця XIX століття”; семінар “Польські політичні міфи XIX і XX століття”, (Карпач, 23–24 листопада 1992 р.), реферат “Міф доброго цесаря”; міцкевичівська сесія в Інституті польської філології Вроцлавського університету (грудень 1992), – реферат “Хто дав шлюб Міцкевичеві?”; наукова конференція “З проблем біографістики національних повстань” (Ольштин, грудень 1993 р.), – реферат “Густав Реут – між Вільном, Парижем і Львовом, політична діяльність в 1858–1875 роках”.

У польській історичній бібліографії ім'я Збігнева Фраса з'явилося у 1981 році і від цього часу воно фігурувало дуже часто. У другій половині 90-х рр. науковий доробок З. Фраса вже становив: три монографії, шість джерелознавчих публікацій, понад тридцять статей, а також понад три десятки біограм для польського Біографічного словника, численні рецензії.

Наукові зацікавлення З. Фраса зближували його з австрійськими, німецькими та українськими вченими, а публікації торкалися історичної тематики кінця XVIII ст. – початку XX ст., головним чином другої половини XIX ст. Головною тематикою для нього стало зацікавлення політичним життям Галичини в епоху автономії. Автора вирізняло те, що він цікавився політичними дискусіями у галицькому суспільстві, діяльністю Крайового сейму. У середовищі вроцлавських науковців дискусії викликали й самі публікації З. Фраса, а, особливо, “Подорожі цесаря Франца Йосифа I до Галичини” (1992) та “Міф про доброго цесаря” (1994).

Польський дослідник С. Гродзіський поділив науковий доробок З. Фраса на три тематичні групи: загальнонаціональна проблематика, історія державних інституцій та політичних партій, аналіз суспільних течій та політичних програм. До першої групи зараховано публікації “Народ і польська народність у 1795–1945 роках в історичних дослідженнях”, (1992 р., написана в співавторстві з С. Цісельським, В. Ковальцем, Т. Куляком); “Українці в часі змін в кінці XIX століття”, (1993), в якій автор аналізує науковий доробок української історіографії; “Великі і малі вітчизни на різних кінцях польських земель”, (1995); “Креси і пограниччя”, (1995).

Другу групу складають праці “Товариство національно-демократичне 1868–1871”, (1988); “Товариство національної опіки 1870–1874”, (1989); “Клуб Резолюціоністів”, (1869–1870), (1990); “Утворення і характеристика уряду міністра для Галичини”, (1991) та ін.

До студій, які охоплюють аналіз суспільно-політичних основ і програми політичних партій належать роботи “Політичний з'їзд поступових партій у Львові”, (1981); джерелознавча розвідка “Життя провінційної інтелігенції в Галичині – листи В. Домарадського і Г. Шмідтта”, (1991); “Польські політичні угруповання щодо руського питання в Галичині 1860–1875”, (1993); “Преса Станіславова в роках 1848–1918”, (1993); “Провінційна преса східної Галичини в другій половині XIX ст.”, (1995); “Ліберальний

напрямок галицьких демократів 1848–1882”, (1992); “Галицькі демократи щодо костюшківської традиції в роках 1848–1878”, (1996).

Як особливу групу праць в доробку Збігнева Фраса можна виділити численні статті для Польського Біграфічного Словника. Серед них виділяються біограми таких політиків як П. Романович, Г. Ромашкан, К. Рутовський, П.-Р. Сангушко, В.-Л. Сапега, В. Семенський.

Однак, особливе місце в напрацюваннях З. Фраса займають його монографічні праці.

Монографія “Флоріан Земялковський (1817–1900). Політична біографія” з’явилася у виданні Установи ім. Оссолінських у 1992 році. Це широке видання було присвячено діяльності першого міністра для Галичини Флоріана Земялковського, яка відбувалася на тлі детального аналізу суспільно-політичних процесів, що проходили у другій половині XIX ст. в Галичині та в усій Австро-Угорщині. Постать Флоріана Земялковського, людини яка вийшла з низин галицької суспільності і піднялася до рангу міністра, заслуговувала на політичну біографію, оскільки займала вагомe місце у політичному бомонді не лише Галичини, а й Австрії.

Створити біографію Флоріана Земялковського виявилось не просто, оскільки це вимагало від автора передовсім детального вивчення джерел і рукописів, листів, презентабельної публіцистики, матеріалів преси та ін. Автор виступив детальним дослідником стенограм засідань Крайового сейму і, особливо, Рейхсрату. На основі багатой джерельної літератури, яка торкалася періоду галицької автономії, З. Фрас подав образ політичної діяльності Флоріана Земялковського на тлі політичних процесів і змін, і відтворив образ політика.

Подальше захоплення політичним життям Галичини другої половини XIX ст., привело З. Фраса до вивчення широкого спектру політичного життя Галичини – від дослідження центральних сил – до глибокої регіональної історії. Таким дослідженням стала книга “Демократи у політичному житті Галичини в 1848–1873 роках”, видана у Вроцлавському університеті в 1997 році.

Книга вирізнялася від попередньої монографії про Ф. Земялковського передовсім своїм характером. Окремі фрагменти цієї теми, зокрема події 1848–1849 рр., а також період так званої “резолуційної кампанії” 1868–1873 рр. вже стали предметом попередніх досліджень, однак були й такі, які лише частково окреслені в науці. Це було наслідком того, що недивлячись на досить широку літературну і джерельну базу, яка торкалася цього періоду, окремі фрагменти були висвітлені на той час досить нерівно і спорадично. Проблема полягала у тому, щоби в однаковій мірі представити усі аспекти діяльності галицької демократії – від перших конспіративних гуртків, до повномаштабного входження демократів в австрійське політичне життя.

Вирішити це завдання можна було опираючись на власні дослідження усього часового відрізка.

Хронологічно робота охоплює час від початків демократичних рухів до його вибуху в час революції Весни народів 1848 року. Водночас, як традиційно вважає польська історіографія, цей демократичний рух розпочався від поразки повстання 1846 року. Верхньою хронологічною межею монографії З. Фраса став 1873 рік. Автор стверджує, що якраз в цьому часі завершилася “резолуційна кампанія” і розпочалася боротьба за реорганізацію устрою Галичини у напрямку розширення її автономії. Засадничою основою еволюції представницької системи держави стало введення окремих виборів до палати послів Рейхсрату, які відразу потягли за собою й інші політичні зміни.

У першому розділі, присвяченому подіям 1848–1859 рр. З. Фрас представив широку панораму постатей політичної сцени Галичини, а також їхню діяльність у Відні, суспільно-політичну атмосферу, в якій відбувалися найважливіші події, передовсім у Кракові, а також у Львові.

Розділ 2, охоплює події 1860–1867 рр. Переконливим є тут поділ на покоління “старих” і “молодих” діячів, хоча радикалізм останніх виявився досить короткотривалим. Про це

свідчить еволюція теоретичних основ праці політиків, висвітлена в підрозділі під назвою “Від конспіраційної діяльності до органічної праці”.

Розділ 3, охоплює 1886–1873 рр., тобто час появи перших організаційних форм політичних рухів. Автор подає нам зміст галицької “резолуції”, в рамках якої відбувалася праця над творенням політичних партій, як у самому сеймі, так і поза ним. Водночас значними у цей період стають впливи Відня, а саме польських політичних сил в австрійській столиці, передовсім Польського Кола і усїєї віденської польської політичної колонії, і передовсім на львівське середовище.

У зв’язку з тим, що у науковій літературі більше уваги приділено історії та устрою Галичини, значно глибше опрацьовано період Весни народів і початки конституційних змін у Габсбурзькій монархії, то цілком виправданим є звернення автора до аналізу подій 1867–1873 рр. і не лише в контексті заповнення певної історичної лакуни, а передовсім у тому, що автор прослідковує діяльність галицьких політиків і в частково відмінних історичних ситуаціях, в ході еволюції та кристалізації їх історичних поглядів.

І нині ми можемо дискутувати над питанням еволюції поглядів галицьких демократів, тією науковою проблемою, яку поставив Збігнев Фрас, пов’язуючи її на першому етапі 1848–1856 рр. із зменшенням їх політичної активності і поверненням епохи абсолютизму, з наслідками певної розгубленості у демократичному таборі, яка наступила після поразки Весни народів. Однак, цей період, в оцінці самого З. Фраса таїв і великі надії, а одночасно перший етап діяльності галицьких демократів виявляв і певну слабкість їх руху, брак політичного досвіду. Автор стверджував, що економічно слабо розвинута Галичина не могла витворити справжньої еліти, яка б стала елітою третього стану. Такі сили з’явилися лише у наступному поколінні, тобто у 80-х рр. XIX ст.

Свого часу рецензенти праці З. Фраса, яка одночасно захищалася як докторська (габілітаційна) робота, висловлювали подив колосальною працею автора по зібранню джерельних матеріалів: фондів бібліотеки Оссолінських, бібліотеки Ягеллонської, Національної бібліотеки у Варшаві, Бібліотеки Чорторійських і Польської Академії наук у Кракові, Головного архіву давніх актів у Варшаві, а також джерельних матеріалів із львівських інституцій. До речі, З. Фрас, належав до тих польських авторів, які розпочали розлоге вивчення архівних матеріалів Львова, опора на які, стала доброю ознакою сучасної польської історіографії. У заслугу З. Фрасу можна поставити і те, що він виявився піонером і у використанні матеріалів Польської бібліотеки в Парижі.

Монографічне дослідження З. Фраса створило цілісну панораму утворення та початкового етапу діяльності демократично-ліберальних політичних угруповань, збагатило історичний процес новою інформацією про особливості діяльності окремих політичних діячів.

Висновки автора містять не лише загальні оцінки суспільно-політичних процесів у Галичині, але й його особисті оцінки та ставлення до окремих галицьких політичних діячів, їхніх програм та змісту діяльності.

У рецензіях на твори З. Фраса час від часу зустрічаємо висновок рецензентів про високий науковий та літературний стиль мови автора.

Монографія Збігнева Фраса була високо оцінена у середовищі істориків, передовсім тих, які вивчають галицьку проблематику – і в Польщі, і в Україні. Вона стала добрим зразком фахової праці представника Вроцлавської історичної школи.

Хочемо звернути увагу ще на одну особливість видання: З. Фрас, можливо, вперше серед зарубіжних вчених, подав до книги розлогу анотацію українською мовою (переклад анотації здійснив Ярослав Даріуш Сирник).

Українське видання монографії нашого колеги Збігнева Фраса стане не лише науковим здобутком, який збагатить історіографію Галичини XIX ст., а й доброю пам’яттю про її автора.

Задум здійснити переклад книги “Демократи у політичному житті Галичини 1848–1873 років” виник у нас весною 2009 р. в період Днів Львівського університету у Вроцлавському

університеті, а презентацію видання плануємо провести весною 2010 р. – у Дні Вроцлавського університету у Львівському університеті.

Наші колеги історики зі Львова – Мар'ян Мудрий, а із Вроцлава – Єжи Маронь та Влодзімеж Сулея в час підготовки українського видання монографії, подали свої спогади про Збігнева Фраса, які будуть опубліковані у цій книзі.

Висловлюємо вдячність за підтримку проекту ректоратам та працівникам відділу міжнародної співпраці наших університетів, усім, хто спричинився до появи цього видання.

Олексій Сухий,

доктор історичних наук,

професор кафедри

новітньої історії України

Львівського університету

Ростислав Жирелік,

доктор габілітований,

професор, директор Інституту історії

Вроцлавського університету